

Zofia Kołoszko-Chomentowska

Politechnika Białostocka

**FINANSOWANIE ROZWOJU GOSPODARSTW MŁODYCH
ROLNIKÓW ZE ŚRODKÓW PUBLICZNYCH***

*SUPPLYING THE DEVELOPMENT OF YOUNG FARMERS' FARMS WITH
PUBLIC FUNDS*

Słowa kluczowe: młody rolnik, dotacja, gospodarstwo rolne

Key words: young farmer, subsidy, farm

Synopsis. Opracowanie jest próbą oceny wpływu środków publicznych na wyniki ekonomiczne gospodarstw rolniczych prowadzonych przez młodych rolników. Temat opracowano na podstawie danych z gospodarstw rolniczych woj. podlaskiego. Analiza wykazała, że gospodarstwa młodych rolników uzyskiwały lepsze wyniki niż gospodarstwa ogółem. Gospodarstwa te w latach 2005-2007 zwiększyły swoją wielkość ekonomiczną, nastąpił wzrost wartości aktywów o 18,9%, a kapitału własnego o 20,4%. Wartość dochodu z rodzinnego gospodarstwa rolnego w przeliczeniu na 1 ha użytków rolnych zwiększyła się o 33,8%, a na 1 osobę pełnozatrudnioną o 44,4%.

Wstęp

Od momentu wejścia Polski do struktur europejskich istotnego znaczenia nabrały dotacje do działalności rolniczej. Są one finansowane ze środków publicznych (krajowych i UE) głównie w ramach wspólnej polityki rolnej (WPR), która realizowana jest w ramach dwóch filarów. Pierwszy z nich, to wspieranie sektora rolnego przez płatności bezpośrednie i rynkowe, natomiast drugi obejmuje tzw. instrumenty wsparcia rozwoju obszarów wiejskich, w tym instrumenty Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich. Kluczowym elementem wspólnej polityki rolnej są płatności bezpośrednie, które wchodzi w zakres mechanizmów strukturalnych. W UE płatności zostały wprowadzone w ramach reformy Mac'Sharryego w 1992 r. i utrzymane w dokumencie Agenda 2000. Płatności miały rekompensować obniżki cen minimalnych i interwencyjnych i dotyczyły podstawowych produktów rolnych. W Polsce i innych państwach, które wstąpiły do UE 1 maja 2004 r. obowiązuje uproszczony system płatności bezpośrednich. Na płatności bezpośrednie składa się jednolita płatność obszarowa (JPO), która finansowana jest z Europejskiego Funduszu Rolnego Gwarancji (EFRG) oraz uzupełniająca płatność obszarowa (UPO) finansowana od 2007 r. z budżetu krajowego.

Głównym założeniem Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich (PROW) jest promowanie produkcji rolnej opartej na metodach zgodnych z wymogami ochrony środowiska i przyrody. Obejmuje on m.in. dopłaty dla obszarów o niekorzystnych warunkach gospodarowania (ONW). Celem tego działania jest przede wszystkim zapewnienie ciągłości rolniczego użytkowania ziemi, utrzymanie żywotności obszarów wiejskich i zachowanie ich walorów krajobrazowych oraz utrzymanie zrównoważonego sposobu gospodarowania, z uwzględnieniem zasad ochrony środowiska. Wsparcie dla gospodarstw rolnych, położonych na obszarach o niekorzystnych warunkach gospodarowania, rekompensuje istniejące utrudnienia w stosunku do gospodarstw położonych poza strefami ONW¹.

Plan Rozwoju Obszarów Wiejskich 2007-2013 zawiera również program rolnośrodowiskowy, który polega na realizacji określonych działań w ramach pakietów rolnośrodowiskowych. Celem tych działań jest osiągnięcie zrównoważonego rozwoju obszarów wiejskich oraz zachowanie różnorodności biologicznej na tych obszarach. Program obejmuje 9 pakietów zawierających różne warianty rolnośrodowiskowe, których wybór zobowiązuje do realizacji szczegółowych zadań określonych w

* Wykonano w ramach badań statutowych S/WZ/2/09.

¹ Wykaz obszarów ONW zamieszczony jest w załączniku do Rozporządzenia Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z 11 marca 2009 r.

rozporządzeniu Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi [Rozporządzenie MRIRW z dn. 26 lutego 2009]. W skali całego kraju programy rolnośrodowiskowe realizuje ponad 100 tys. rolników. Na ten cel Agencja Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa już wypłaciła z Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich 2007-2013 ponad 2,4 mld zł.

Dotacje na rozwój inwestycji należą do instrumentów, których efekt dochodowy jest przesunięty w czasie. Mają one na celu ułatwienie producentom rolnym podejmowanie działań modernizacyjnych. Konsekwencją tego jest, z jednej strony unowocześnianie produkcji rolniczej, a z drugiej zwiększenie dochodów rolniczych. W polityce UE uwzględnia się bowiem oddziaływanie na kreowanie postępu technicznego i ekonomicznego.

Część instrumentów wsparcia gospodarstw rolniczych z założenia nie motywuje do ustalania struktury produkcji pod kątem maksymalizacji efektywności nakładów, ale raczej pod kątem wykorzystania wsparcia. Część natomiast kierowana jest na konkretne przedsięwzięcia, a ich otrzymanie uzależnione jest od spełnienia określonych warunków.

Korzystanie z różnych instrumentów finansowego wsparcia rolnictwa jest miarą aktywności rolników w pozyskiwaniu środków na rozwój gospodarstw i świadczy o skłonności do inwestowania, a tym samym o zdolności do utrwalania potencjału konkurencyjnego gospodarstwa. Większą skłonność do działań innowacyjnych, rozwojowych wykazują na ogół rolnicy młodzi, lepiej wykształceni.

W pracy podjęto próbę oceny wpływu wybranych instrumentów finansowego wsparcia (ze środków publicznych) na wyniki ekonomiczne gospodarstw rolniczych prowadzonych przez młodych rolników.

Material i metodyka badań

Temat opracowano na podstawie danych z gospodarstw rolniczych woj. podlaskiego, które uczestniczyły nieprzerwanie w latach 2005-2007 w Polskim FADN [System Danych... 1989]. Są to gospodarstwa towarowe mające zasadniczy udział w tworzeniu wartości dodanej w rolnictwie. Z tej zbiorowości gospodarstw rolniczych wydzielono grupę gospodarstw prowadzonych przez rolników w wieku do 40 lat, których liczebność w 2005 r. wynosiła 348. Granicę wieku przyjęto zgodnie z programem „Młody rolnik – ułatwienie startu młodym rolnikom” [Plan Rozwoju...2004].

W analizie posłużono się pojęciami dochodu i wartości dodanej netto zgodnie z nomenklaturą FADN. Dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego (SE 420) stanowi opłatę za zaangażowanie własnych czynników produkcji do działalności operacyjnej gospodarstwa rolnego oraz opłatę za ryzyko podejmowane przez prowadzącego gospodarstwo rolne. Wartość dodana netto (SE415) oznacza natomiast opłatę za zaangażowane trwałe czynniki produkcji bez względu na ich status własnościowy (własne lub obce) i stanowi użyteczną miarę dochodu jaki uzyskują wszyscy właściciele czynników wytwórczych zaangażowanych w działalność gospodarstwa rolnego [Goraj i in. 2004]. Obliczeń dokonano według faktycznych operacji finansowych w danym roku.

Wyniki

W latach 2005-2007 gospodarstwa młodych rolników otrzymały łącznie 21 797 097 zł w ramach środków publicznych, co stanowiło 96,9% przyznanej kwoty i 46% kwoty, jaką otrzymały wszystkie gospodarstwa woj. podlaskiego, będące w polu obserwacji Polskiego FADN. Najwięcej środków finansowych przekazano w 2006 r. – 51,9%, średnio na gospodarstwo przypadło 35 033,7 zł i było to o 158% więcej niż w 2005 r. i o 74% więcej niż w 2007 r. (tab. 1). W przeliczeniu na 1 ha UR wartość dotacji była tylko w 2005 roku niższa niż w gospodarstwach ogółem, w pozostałych latach była to wartość wyższa. W strukturze dotacji dominującą pozycję zajmują dopłaty bezpośrednie (dotacje obszarowe), od 40,6 do prawie 68% w zależności od roku. W 2005 r. drugie miejsce zajmowały dopłaty do działalności na obszarach o niekorzystnych warunkach gospodarowania (ONW), których udział wynosił 25,5%, a w latach 2006 i 2007 były to dopłaty związane z realizacją inwestycji. Podobna struktura dotacji występowała w całej populacji gospodarstw.

O takim rozkładzie środków w obu grupach zdecydowało zwiększone zainteresowanie dotacjami na inwestycje, w tym związanymi z utworzeniem gospodarstwa przez młodych rolników, a także zainteresowaniem dotacjami rolno środowiskowymi, wśród których największe znaczenie miały dotacje na dostosowanie gospodarstw do standardów UE, a więc związane również z procesami modernizacyjnymi. Natomiast popularność instrumentu, jakim są dopłaty bezpośrednie wynika z faktu, iż ich otrzymanie nie wiąże się z koniecznością dokumentowania przeznaczenia tych

Tabela 1. Wartość i struktura dotacji w latach 2005-2007

Wyszczególnienie	Gospodarstwa młodych rolników			Gospodarstwa ogółem		
	2005	2006	2007	2005	2006	2007
Dotacje ogółem [tys. zł], w tym:	4 714,9	11 315,9	5 766,3	9 962,1	23 957,7	13 504,6
obszarowa [%]	67,9	40,6	53,2	68,1	42,7	55,2
rolnośrodowiskowa [%]	0,8	6,6	2,7	1,0	6,7	2,6
ONW [%]	25,5	14,7	17,2	25,1	15,5	17,6
inwestycyjna [%]	1,1	34,8	22,5	3,4	31,6	18,8
pozostałe [%]	4,7	3,2	4,4	2,4	3,6	5,8
Dotacje na gospodarstwo [zł]	13 548,55	35 033,70	20 161,95	13 952,48	33 554,23	18 914,08
Dotacje na 1 ha UR [zł]	522,00	1 327,82	726,74	538,36	1269,35	696,74

Źródło: opracowanie własne na podstawie FADN 2005-2007.

środków, nie wymaga też od strony formalnej większego wysiłku rolnika. Jest to system uproszczony, mający charakter powszechny, a kluczem podziału środków jest powierzchnia użytków rolnych. System ten obejmuje wszystkich producentów rolnych mających grunty o powierzchni powyżej 1 ha. Płatności obszarowe są wypłacane na wszystkie grunty rolne utrzymane w dobrej kulturze, z zachowaniem wymogów ochrony środowiska.

Z danych przedstawionych w tabeli 2 wynika, że sytuacja ekonomiczna wszystkich gospodarstw rolniczych uległa poprawie, przy czym w gospodarstwach młodych rolników była to poprawa większa. Dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego w przypadku młodych rolników w latach 2005-2007 zwiększył się o 40,1% (z 51 895,97 zł w 2005 r. do 72 703,29 zł w 2007 r.). W przeliczeniu na jednostkę powierzchni wzrost ten wyniósł 33,8%. Jednak największy wzrost dochodu zanotowano w przeliczeniu na osobę pełnozatrudnioną w gospodarstwie – o 44,4%. (w gospodarstwach ogółem – 35,6%). Jest to wzrost znaczący zważywszy na fakt, że różnice w zatrudnieniu w badanych latach były bardzo niewielkie (tab. 3). Było to wynikiem m.in. udziału dotacji w dochodzie z rodzinnego gospodarstwa, który w 2006 r. kształtował się na poziomie ponad 50%, natomiast w pozostałych latach wyniósł około 26-28%.

Analizując zmiany w badanych gospodarstwach należy zauważyć, że zwiększyła się wielkość i wartość majątku produkcyjnego. Przyrost wartości aktywów trwałych w gospodarstwach młodych rolników wyniósł 18,9%, a kapitału własnego 20,4% wobec odpowiednio 16,6 i 19,6% w gospodarstwach ogółem, przy tym wartość kapitału w wyjściowym roku badań była wyższa w gospodarstwach młodych rolników. Obie grupy gospodarstw charakteryzowały się podobnym poziomem towarowości.

Tabela 2. Wyniki ekonomiczne badanych gospodarstw w latach 2005-2007

Wyszczególnienie	Gospodarstwa młodych rolników			Gospodarstwa ogółem		
	2005	2006	2007	2005	2006	2007
Wartość dodana netto SE415 PL [zł]	59 139,52	74 967,94	78 561,96	60 739,52	73 399,42	76 787,17
Dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego ogółem SE420 PL [zł]	51 895,97	67 542,18	72 703,29	53 963,24	66 456,84	71 344,27
Dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego na 1 ha UR [zł]	2 150,64	2 952,46	2 876,83	2 172,51	2 696,32	2 748,04
Dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego na 100 zł aktywów trwałych [zł]	12,91	16,19	15,36	13,34	16,11	15,36
Dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego na 1 FWU ¹ SE430 PL [zł]	28 324,60	37 272,18	40 912,91	28 361,48	35 785,26	38 456,19
Udział dopłat w dochodzie z rodzinnego gospodarstwa rolnego [%]	26,1	51,8	27,7	25,9	50,5	26,5

¹ – Family Work Unit – jednostka przeliczeniowa pracy członków rodziny

Źródło: jak w tab. 1.

Tabela 3. Wybrane cechy badanych gospodarstw w latach 2005 i 2007

Wyszczególnienie	Gospodarstwa młodych rolników		Gospodarstwa ogółem	
	2005	2007	2005	2007
Wielkość ESU ¹	16,38	20,24	16,47	19,24
Powierzchnia UR [ha]	24,95	27,74	25,92	27,15
Zatrudnienie ogółem AWU ²	1,82	1,83	1,90	1,89
Zatrudnienie członków rodziny FWU ³	1,79	1,77	1,84	1,82
Aktywa trwałe [zł]	403 862,89	480 250,37	392 957,55	458 007,16
Kapitał własny [zł]	396 307,74	477 244,31	392 896,65	469 712,78
Towarowość gospodarstw [%]	84,4	75,9	83,3	75,6

¹ – European Size Unit – europejska jednostka wielkości, ² – Annual Work Unit – jednostka przeliczeniowa pracy ogółem, ³ – Family Work Unit – jednostka przeliczeniowa pracy członków rodziny
Źródło: jak w tab. 1.

Wszystkie gospodarstwa zwiększyły swoją wielkość ekonomiczną mierzoną w ESU², chociaż nie było zmiany w klasyfikacji gospodarstw, nadal określane są jako średnio duże. Nie mniej jednak przyrost wielkości ekonomicznej gospodarstw młodych rolników w latach 2005-2007 był wyższy i wynosił 3,86 ESU, a gospodarstw ogółem 2,77 ESU.

Podsumowanie

Od momentu wejścia Polski w struktury europejskie polskie rolnictwo korzysta z różnych instrumentów wspólnej polityki rolnej. Zainteresowanie tymi instrumentami jest bardzo zróżnicowane. Najważniejszym i najpopularniejszym instrumentem wspierania gospodarstw rolniczych są dotacje obszarowe. Dają one rolnikom możliwość swobodnego dysponowania otrzymanymi środkami, a sposób spożytkowania tych środków przez rodziny rolnicze będzie miał wpływ na rozwój ich gospodarstw i całego rolnictwa.

Z przeprowadzonych badań wynika, że finansowanie gospodarstw prowadzonych przez młodych rolników przyczyniło się do poprawy ich sytuacji ekonomicznej. Wyrazem tego jest wzrost dochodów, zwiększenie wartości aktywów trwałych i kapitału własnego. Wartości tych wskaźników były wyższe niż średnie dla całej populacji. Świadczy to o zaangażowaniu młodych ludzi w proces produkcyjny w rolnictwie, powiększaniu potencjału produkcyjnego gospodarstw z myślą o przyszłości. Młodzi rolnicy wykazali też większą aktywność w pozyskiwaniu środków pomocowych na modernizację i rozwój gospodarstw. Prawdopodobnie nie jest to jedyna przyczyna poprawy sytuacji ekonomicznej ich gospodarstw, ale z pewnością dopływ środków finansowych do gospodarstw rolnych w dużym stopniu wpływa na decyzje rolników, co do perspektyw rozwoju tych gospodarstw. W przypadku młodych rolników ma to szczególne znaczenie. W stosunku do nich są największe oczekiwania co do przyszłości całego rolnictwa. Są to na ogół ludzie lepiej wykształceni, otwarci na innowacje, od ich aktywności w wykorzystaniu środków pomocowych będzie zależało tempo rozwoju obszarów wiejskich. Należy też dodać, że analizowane gospodarstwa należą do lepszych od przeciętnego gospodarstwa w województwie pod względem poziomu uzyskiwanych wyników produkcyjno-ekonomicznych, ale to te gospodarstwa są zdolne do reprodukcji potencjału produkcyjnego i wykazują największą zdolność konkurencyjną. Dlatego pomoc publiczna w ich przypadku jest jak najbardziej uzasadniona.

Literatura

- FADN. 2005-2007: [www.fadn.pl].
Goraj L., Mańko S., Sas R., Wyszowska Z. 2004: Rachunkowość rolnicza. Difin, Warszawa.
 Plan Rozwoju Obszarów Wiejskich. 2004: Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi. Dokument elektroniczny, [www.prow.rolnicy.com/mlody-rolnik].

² Istnieje sześć klas wielkości ekonomicznej gospodarstw rolnych obowiązujących we Wspólnotowej Typologii Gospodarstw Rolnych na podstawie Rozporządzenia 2003/369 UE. Są to: ESU<4 – bardzo małe, 4-8 małe, 8-16 średnio małe, 16-40 średnio duże, 40-100 duże, powyżej 100 bardzo duże.

- Rozporządzenie Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z 26 lutego 2009 r. w sprawie szczegółowych warunków i trybu przyznawania pomocy finansowej w ramach działania „Program rolnośrodowiskowy” objętego Programem Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2007-2013. Dz.U. z 2009, nr 33, poz. 262.
- Rozporządzenie Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z 11 marca 2009 r. w sprawie szczegółowych warunków i trybu przyznawania pomocy finansowej w ramach działania „Wspieranie gospodarowania na obszarach górskich i innych obszarach o niekorzystnych warunkach gospodarowania (ONW)” objętego Planem Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2007-2013. Dz.U. z 2009, nr 40, poz. 329.
- System Danych Rachunkowości Rolnej. Farm Accountancy Data Network. Commission of the Communities. 1989: An A to Z of Methodology. Brussel-Luxemburg.

Summary

This paper is an approach to detect an influence of the public funds on the economic position of land holdings managed by young farmers. The subject was elaborated on the grounds of data from land holdings in Podlasie province. The analysis has showed that young farmers' land holdings achieved better result than holdings in general. In the period from 2005 to 2007 farms increased their economic size, increased fixed assets value by 18,9% and own capital value by 20,4%. Income value from the family farms for 1 ha arable land has increased by 33,8% and for the family work unit by 44,4%.

Adres do korespondencji:

dr inż. Zofia Kłoszko-Chomentowska
Politechnika Białostocka
Wydział Zarządzania
ul. Ojca St. Tarasiuka 2
16-001 Kleosin
tel. (85) 746 98 67, 746 98 40
e-mail: zofiakoloszko@tlen.pl